

uniforme y bien definida, sino que unas veces apoyó a los labradores, que roturaban en realengos y baldíos, enfrentándose así a los ganaderos, que denunciaban el retroceso de los pastos, y otras veces tomó partido por estos últimos, prohibiendo toda labor de roturación en realengos y baldíos. Además, una parte importante de las sentencias condenatorias dictadas por el licenciado Chinchilla fueron dirigidas contra miembros relevantes de la oligarquía soriana, que habían convertido en "términos redondos" lugares despoblados, impidiendo así que pastasen en ellos tanto los ganados estantes como los trashumantes. Y este hecho no se puede obviar, a la hora de valorar el alcance de la pretendida alianza entonces establecida entre dicha oligarquía y la Mesta.

Por fin, por lo que se refiere a Segovia, entendemos que la tesis que presenta a su oligarquía como hostil a la Mesta, en época medieval y moderna, con el argumento de que sus miembros sólo estaban interesados en una trashumancia de corto radio, amparados en su derecho privilegiado a aprovecharse de los pastos del sector meridional de la Tierra, al sur de Guadarrama, también habría que revisarla. Pues, en primer lugar durante los siglos XVI, XVII y XVIII varios de los principales señores de ganados de Castilla fueron regidores segovianos. Y, además, éstos practicaron una trashumancia de muy largo radio, llevando a pastar a sus ganados en verano a la montaña de León, y en invierno a dehesas de la mitad meridional peninsular.

MÁXIMO DIAGO HERNANDO
Instituto de Historia, CSIC. Madrid

Enric GUINOT, *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, València, Tres i Quatre, 1999, 2 vol. 555+696 pp.

Aquesta obra ha estat pensada i realitzada per Enric Guinot per donar resposta a una pregunta fonamental de la història del País Valencià, la dels seus orígens. És el tercer dels seus treballs que va en aquesta direcció. Primer publicà les cartes de població, després *Els límits del regne*, en el qual seguia la formació territorial del regne de València tal com és actualment. Enric Guinot ha emprès aquesta tasca, segons diu ell mateix, mogut per "la sensació de la responsabilitat de l'historiador davant la seua societat, davant l'obligació de respondre en la mesura de les seues possibilitats algunes de les preguntes que es feia, que encara es fa, part de la societat valenciana actual sobre quins són els seus orígens, per què parlàvem i parlem valencià".

Certament, des de Catalunya, aquesta pregunta té una resposta ben clara i no hi ha ni hi ha hagut mai cap mena de dubte perquè és una realitat històrica diàfana: el País Valencià té el seu origen en la conquesta del rei Jaume I i el valencià és el nom popular donat al català, portat allà pels colonitzadors catalans. Però al País Valencià hi ha hagut tantes tergiversacions interessades de la història per tal d'utilitzar-la com a arma política, que l'obra d'Enric Guinot era necessària per tal de demostrar científicament l'error d'algunes de les absurdes i ridícules teories que han estat posades en circulació.

Tal com diu el mateix Guinot, a l'àmbit popular hi ha una consciència més o menys confusa que els orígens dels valencians són a l'Edat Mitjana i Jaume I, revestit d'una aura romàntica, és vist com a fundador del país. Subratlla que el mateix monarca és vist negativament per la historiografia aragonesa, fins i tot la recent, a causa de la creació del regne de València, "terra irredempta", diu, de cert particularisme aragonès. Recorda que aquesta

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002). - ISSN 0066-5061.

oposició fou notable també a l'Edat Mitjana i que la consolidació dels furs de València es féu a pesar de, contra i enfront de la pressió de la noblesa, que utilitzà, fins i tot la força armada.

Un dels propòsits del llibre és establir uns "punts fermes" de la història dels valencians a fi d'evitar noves històries imaginàries. Entre aquestes històries imaginàries figura la que pretén buscar les arrels dels valencians en diferents grups humans: en els musulmans que hi vivien abans de Jaume I, en els mossàrabs —que haurien sobreviscut sis segles dins Xarq al-Andalus— i darrerament en una imaginària emigració majoritària d'occitans, tot per tal de negar, de manera obsessiva, la presència dels repobladors catalans, en els quals es troba l'origen de la llengua que parlen els valencians. Totes aquestes teories absurdes han prosperat a causa de la manipulació política de la història durant els llargs períodes de falta de democràcia, a més, els valencians, recorda, han estat immersos obligatòriament durant generacions en una història que no era la seva sinó la dels castellans.

Diu Guinot que, en el panorama decebedor, pel que fa a la història, de la Universitat valenciana de després de la guerra, es registrà l'impacte del llibre de Joan Fuster, *Nosaltres els valencians*, fet des de fora de la Universitat. De Fuster assenyala que, però, creà el mite del dualisme —catalans/aragonesos— a l'origen de la repoblació valenciana, dualisme que no apareix en el resultat de la seva recerca.

Els punts investigats són, en primer lloc: quina era la població musulmana que vivia al regne i s'hi quedà i quin era el pes demogràfic respecte als repobladors cristians. També s'ha interessat per saber quina llengua parlaven els musulmans, àrab o romanç, en suma, com s'entengueren amb Jaume I i la seva gent. Posseir aquesta informació és clau per saber si la conquesta i el repoblament del s. XII marcaren una ruptura lingüística.

Assenyala que durant força temps ha predominat la idea que la conquesta havia estat un fet superficial i que el predomini demogràfic dels musulmans havia estat aclaparador en els dos segles que sequiren la conquesta; hom considerava que les ciutats eren illes cristianes envoltades d'un mar de musulmans. Es creia que el tomb demogràfic no havia arribat fins al s. XV, època per a la qual no es qüestionava l'hegemonia cristiana. De tota manera, alguns i jo mateixa, ja vàrem dir fa uns anys que des de la fi del segle XIII i durant el segle XIV els sarraïns valencians havien passat a ser minoria, encara que una minoria molt important. Guinot creu que amb la sobrevaloració de la població musulmana s'ha pretès minimitzar l'impacte del repoblament perquè, diu, si els repobladors eren minoria, no era possible que haguessin imposat llur llengua romanç i per tant el valencià tindria un origen autòcton. Guinot afirma que la repoblació cristiana fou important si s'examina no solament el moment de la conquesta sino el període posterior. De tota manera, recorda que, fins i tot una minoria, pot imposar-se lingüísticament si té el poder polític i addueix l'exemple de l'expansió del llatí i la del castellà a Sudamèrica, que no es basaren en una allau demogràfica de colonitzadors.

Guinot comenta la llegenda rosa bastida en els anys quaranta i cinquanta del s. XX que enaltia la convivència entre vencedors i vençuts sobre la base d'una pau justa i elogiava el respecte dels cristians pel mode de vida dels musulmans. Destaca, en canvi, el xoc dels dos móns que R.I. Burns posà en evidència quan analitzà el període de violència contra les aljames sarraïnes valencianes, bé que aquest autor admeté una certa continuïtat de la societat islàmica; Guinot recull també la tesi dels que afirmen que la conquesta cristiana i feudal significà la destrucció de la societat islàmica i cerca un entremig: "Evidentment, hi hagué una supervivència del grup humà, però clarament alterada en les seues bases de funcionament econòmic, social i polític". Com sempre, passem del blanc al negre, perquè la permanència d'una massa molt important de població islàmica no fou pas una simple supervivència del grup humà sinó molt més. Ateses les regles de la història pel que fa a vencedors i vençuts, especialment a l'Edat

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

Mitjana, la supervivència del grup humà, la conservació de les terres, en general, i el manteniment de la religió, de la llengua, de l'organització de govern local i de les formes de vida era molt, era moltíssim, especialment si tenim en compte que l'Església hi era tan contrària i només admetia dues situacions per als musulmans vençuts, l'exili o la reducció a l'esclavitud. Però aquest és un aspecte secundari en l'estudi de Guinot, que presenta una síntesi del procés de guerra i d'ocupació del territori per arribar a un dels punts que li interessin, quina era la població islàmica del regne, que no sabem i quanta gent fou expulsada. Com és prou sabut, la crònica de Jaume I dóna unes xifres d'expulsats que molts autors, entre ells R.I. Burns, han tendit a rebaixar. A Guinot li sembla raonable que es desconfii dels números rodons, però creu que són indicatius de la valoració dels contemporanis, que veieren l'expulsió com un esdeveniment de gran impacte demogràfic. Afegeix que, a més de les xifres, cal tenir en compte les conseqüències qualitatives, perquè incidí en la substitució total o parcial de la població musulmana a les viles més importants i a les terres litorals, on hi havia la xarxa de regadius. Assenyala els tres moments de desaparició de població musulmana la primera guerra sarraïna (1252-8), la guerra de Múrcia (1264-6) i la rebel·lió de 1276 i comenta que a la fi del regne de Jaume I la població sarraïna del regne de València devia ésser de prop de 100.000 persones, dos terços de la qual habitava al sud del Xúquer, almenys és la suposició de J. Torró, que creu que els 100.000 cristians que reclamava Jaume I per a repoblar València devien ésser per equilibrar la població.

Guinot assenyala que la repoblació cristiana fou molt important, bé que es desenvolupà al llarg de molts anys; recollint la tesis de Torró, afirma que la població s'implantà articuladament i no de forma dispersa o incoherent. L'estudi del procés repoblador, s'ha fet tradicionalment a partir del Llibre del Repartiment, però Guinot assenyala que només recull els beneficiaris del botí de guerra, 5.259, més els de la ciutat de València, en total, doncs, no pas més d'uns 7.000 per a tot el regne. Aquesta seria només una petita part de la colonització cristiana que s'establí al regne. Uns anys després, el 1270, el rei Jaume valorava en 30.000 homes els cristians del regne. Tal com comenta Guinot, aquesta xifra ha estat objecte de discussió perquè no se sap si es referia al total d'habitants o de famílies, cosa que hauria suposat una població d'uns 120.000 habitants cristians. Si el rei volia que fossin 100.000 cristians en total, la xifra és creïble, però no ho és si volia portar-hi 100.000 famílies, perquè Catalunya i Aragó no tenien el potencial humà suficient per fornir-les. L'autor assenyala que la repoblació entre 1276 i 1300, que tot indica que fou molt important, és impossible d'avaluar, llevat d'alguns nuclis com Alcoi, que tenia 120 focs el 1272 i passà a tenir-ne 250 vers 1300, és a dir, duplicà la seva població cristiana.

Un altre dels punts pels quals s'interessa Guinot és la llengua parlada pels musulmans valencians. Assenyala que tant el P. Burns com Carme Barceló han provat de manera aclaparadora que aquesta llengua era l'àrab parlat a Xarq al-Andalus; la hipotètica segona llengua, derivació local del llatí, hauria quedat totalment descartada. L'autor comenta tots els passatges de la crònica de Jaume I on s'esmenta la necessària intervenció de traductors entre el rei i les comunitats sarraïnes que negociaven la seva rendició durant la conquesta del regne de València perquè parlaven el dialecte àrab local. Molts dels primers documents de rendició o de poblament concedits als sarraïns foren escrits en àrab i en català, sovint interlineats, a fi que els destinataris els poguessin entendre. La documentació posterior, dels segles XIV-XVI testimonia la continuïtat de l'ús de l'àrab pels sarraïns valencians, que fou la llengua triada per a la predicació destinada a obtenir llur conversió.

Al segon capítol de l'obra, Guinot està dedicat als mossàrabs valencians i el seu rastre; l'autor cerca si, dins d'aquest món islàmic prejaumí hi havia realment mossàrabs, ja que

alguns els imaginem com a part activa en la formació del valencià. Aquest grup humà, que havia mantingut immediatament després de la conquesta àrab la seva religió i llengua, s'anà arabitzant progressivament en tots els aspectes i desaparegué entre els segles XI i XII. Els historiadors que volen mantenir la teoria d'una minoria mossàrab fins a la conquesta de Jaume I la fonamenten en escriptors religiosos dels segles XVII i XVIII, mancats de rigor històric. Rebutja amb sòlida crítica històrica les teories dels mossarabistes, que ara es fonamenten en els topònims, com per exemple el de la vila de Sant Mateu, que és esmentada en un document del 1195; però els qui utilitzen aquest argument no han tingut en compte que el nom era producte d'un intent de repoblació fallit de l'orde de l'Hospital i no tenia res de mossàrab. Tots els arguments dels mossarabistes són tardans. De fet, d'aquesta llengua no n'hi ha cap text, ni làpides ni res. Sembla que la població hispanoromana, molt poc cristianitzada encara en l'àmbit rural valencià, es convertí ràpidament després de la conquesta islàmica; només a les ciutats degué continuar-hi alguna petita comunitat, però les proves arqueològiques testimonien la conversió en banys àrabs de l'església cristiana de València en el segle X. La possible comunitat cristiana degué passar a viure fora vila, però l'any 1102, quan la ciutat fou abandonada i cremada pels castellans del Cid davant l'arribada dels almoràvits, la comunitat mossàrab desaparegué del tot. Guinot rebutja, com M. Barceló i M.C. Barceló, l'autenticitat del document de 1057 sobre la cessió al bisbe de Barcelona de les esglésies cristianes del seu territori per part del rei musulmà de Mallorca i Dénia, però d'aquesta pretesa falsificació potser caldria parlar-ne més perquè hi ha altres testimonis de negociacions en aquests anys entre la comtessa Almodis i Alí ibn Mugahid, rei de Dénia (vegeu el document 776 de *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona*). En el cas que fos autèntic, no pressuposa que es referís als mossàrabs valencians sinó més aviat als de Mallorca. Guinot recorda que els mossàrabs no són esmentats ni a la Crònica de Jaume I ni a les donacions del Llibre del Repartiment, per tant, conclou, "és en el procés de colonització cristiana iniciat arran de la conquesta del segle XIII on cal buscar les arrels de l'actual País Valencià i de la seua llengua pròpia".

El capítol tercer està dedicat als mites del repoblament valencià. Guinot diu que alguns conceptes simplistes sobre el repoblament són els que han arrelat a les obres generals, manuals i textos d'ensenyament i a l'opinió pública. El primer mite, el de la continuïtat de la població musulmana amb molt pocs repobladors ja ha estat examinat; el segon mite és el del dualisme poblacional i geogràfic entre aragonesos i catalans: els primers s'haurien assentat a l'interior del regne, en espais de senyories feudals, mentre que els catalans ho haurien fet a les zones costaneres i a les principals ciutats i haurien format una societat urbana més activa. La tesi de Guinot, com veurem, és que els colons catalans i aragonesos van coincidir a tot arreu, en diferents proporcions, es van integrar i el resultat fou un predomini territorial i demogràfic dels catalans. Per aquest motiu, un autor com Eiximenis, del segle XIV, digué que la major part dels habitants del regne de València provenien de Catalunya. També Escolano, posteriorment, ho digué i afegí que en els segles XIV i XV els valencians eren coneguts fora com a catalans. L'altre mite referent al repoblament és el del significat, contingut i utilitat del Llibre del Repartiment, en el qual s'han basat únicament les interpretacions sobre l'origen dels pobladors cristians i la seva relació amb la llengua del país. Guinot recorda les polèmiques originades per la interpretació del Llibre del Repartiment i assegura que no se n'ha fet un treball acurat, la qual cosa ha permès fer afirmacions tan absurdes com que els repobladors catalans no arribaven al 5%, a base de fer atribucions errònies de l'origen sense conèixer la toponímia catalana antiga. Afirmar que el Llibre del Repartiment només és útil per a un període determinat, de 1237 a 1249 i, a més, cal tenir en compte que no és un conjunt homogeni, sinó que hi ha repeticions i mancances. Assenyala, per exemple, que en el Llibre no hi consten les donacions individuals

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

a favor de persones dels consells urbans que havien participat en la conquesta; aquests consells feren el propi repartiment de la part que els tocà; tampoc no hi consten totes les viles repoblades i a més, cronològicament, no reflecteix l'esforç repoblador realitzat al sud del Xúquer després de 1276. Assenyala que els beneficiaris del Repartiment no sempre s'assentaren efectivament en el regne. Hi va haver immediatament molt moviment de compra-venda fins que Jaume I prohibí la venda dels béns repartits abans d'un cert termini. De tota manera hi va haver molts canvis i la gent que realment es quedà sovint no surt al Repartiment.

Guinot assenyala que no s'han consultat els milers de documents on apareixen els pobladors autèntics. Aquesta és la tasca que es fixà per tal d'aclarir l'origen dels pobladors i el nombre de cada grup repoblador. Es dedicà, doncs, a buidar documentació per tal d'identificar tant els pobladors que emigraren a València en un primer moment com els que ho feren després, ja que la immigració fou un fenomen de llarga durada. Amb els 25.000 documents reunits, comprès el Llibre del Repartiment, creà un fitxer informàtic amb més de 125.000 fitxes de persones que hi sortien.

El principal propòsit del llibre és, doncs, reconstruir la identitat d'aquests milers de pobladors, catalans, aragonesos o d'altres procedències. La via d'apropament utilitzada, tal com ho explica al capítol quart, és l'antroponímia, mitjançant un treball ordenat, eliminador i exhaustiu amb el qual ha procurat identificar els orígens de les persones pel tipus de noms i cognoms; si el cognom era basat en un topònim l'ha comparat amb extenses nòmnes de llocs medievals de Catalunya i d'Aragó; és clar que no sempre la persona amb cognom toponímic procedia directament d'aquest lloc, però almenys indicava una procedència àmplia. Pel que fa als topònims de Catalunya ha usat les llistes de parròquies que apareixen a les *Rationes Decimarum* i les ha completades amb els llocs que sortien als fogatges, amb un total de 2.800 topònims; pel que fa a Aragó, ha usat també les *Rationes* i la *Toponímia aragonesa medieval* de Ubieto i altres treballs, on ha recollit 1.500 topònims. Com que aquest sistema servia només per a proposar orígens del 30, 40 o màxim 50% dels repobladors, ha hagut d'ampliar-lo seguint mètodes aportats pels estudis d'antroponímia europea dels segles X al XIII, per a la qual cosa ha hagut d'establir fins a sis paràmetres de diferenciació entre antroponímia catalana, aragonesa o occitana per a poder-los comparar amb els valencians; aquests paràmetres són: l'ús de noms propis com a cognom, on només hi ha coincidència en pocs noms (Guillem, Giralt/Guitard, Joan i Ramon), els malnoms, relacionats amb característiques físiques o altres, que són diferents per raó de la llengua, els noms d'ofici convertits en cognoms, els cognoms basats en plantes, accidents geogràfics, elements de la natura i construccions, els cognoms basats en noms de sants (hi ha poques coincidències entre Catalunya i Aragó) i finalment la presència de partícules especials en certs cognoms, les terminacions en *-ez*, *-iz* *-oz* o la variant ortogràfica *-es*, *-is* i *-os* per l'origen patronímic; pel que fa als cognoms catalans hi ha els prefixos *des*, *sa/ça* i *ces/ses*, que en els segles XIV i XV tendeixen a desaparèixer. Guinot assenyala la considerable homogeneïtat de l'antroponímia medieval de Catalunya, mentre que a Aragó hi ha observat dos models antroponímics diferents, la zona de Jaca i l'Alt Aragó, amb un important component occità, i la vall de l'Ebre i Terol, amb similituds amb el model castellà. Ha examinat breument alguns models d'antroponímia occitana, a través de llistes de veïns d'Arles, de Montpeller i de la vall d'Ossau (Bearn), i ha pogut constatar que només hi ha un 15% o 20% de coincidències onomàstiques amb Catalunya, mentre que la resta es diferent i absent del món catalano-valencià i aragonès del segle XIII i, com diu l'autor, "ja seria coincidència que només marxassen cap a la frontera valenciana aquells que tenien noms semblants als catalans coetanis". Dedicà uns altres breus comentaris a l'antroponímia mossàrab, de la qual no ha trobat rastre al territori valencià posterior a la repoblació, i a l'antroponímia

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

musulmana valenciana, ja que alguns han mantingut que hi havia una antroponímia romanesca entre la població musulmana que demostraria que usaven el valencià, però les proves aportades pels qui sostenen aquesta tesi pertanyen a una època molt posterior, quan ja hi havia la influència cristiana, de manera que no serveixen com a prova; l'única cosa clara és que el sistema antroponímic dels musulmans d'al-Andalus era molt diferent del cristià bé que els escriptors cristians miraren d'adaptar-lo al seu sistema, quan havien d'esmentar-los, i ho feien amb el que ells interpretaven com un nom i un cognom transcrit fonèticament de manera aproximada, això no vol dir que els musulmans no continuessin mantenint el seu sistema propi fins a la conversió forçada.

En el capítol cinquè i en el sisè, Guinot estudia, a través de l'antroponímia, els orígens dels repobladors valencians dels segles XIII i XIV, al nord del Xúquer i al sud d'aquest riu. Assenyala que hi ha hagut sempre al País Valencià pobles de parla castellana o més ben dit aragonesa, els situats prop de la ratlla aragonesa, però que la frontera lingüística no ha estat fixa sinó mòbil i que ha suposat un creixement del territori castellanoparlant, tant per la modificació dels límits medievals del regne com, especialment, pel repoblament del segle XVII, després de l'expulsió dels moriscos valencians el 1609. Els repobladors catalans i aragonesos es repartiren en proporcions diferents a tot arreu del País Valencià, les majories que es formaren determinaren la llengua dominant, aragonesa als llocs on predominà la població d'aquest origen en els segles XIII i XIV, i el català, o valencià, als llocs on predominà la població catalana. Aquest és el resultat d'un estudi en el qual ha manejat un gran nombre de nòmnes de repobladors i de veïns de tot l'antic regne de València i no solament el Llibre del Repartiment per les causes abans explicades. Atesa la llarga durada del procés repoblador ha buscat llistes de veïns de cinquanta a cent anys després de la conquesta i en alguns casos fins i tot cent cinquanta anys, si hi havia dificultats per aconseguir documentació anterior. Aquestes llistes han estat aconseguïdes bé a través de la recerca d'arxiu, bé de publicacions disperses, i procedeixen de documentació fiscal —exacció de la peita o del monedatge—, de llistes de vassalls en moments de presa de possessió de nous senyors de determinats llocs o bé són llistes obtingudes per l'autor a través del buidatge de documentació local d'un període determinat. Guinot ha procurant reunir nòmnes de totes les comarques que mostren que hi hagué una decisiva immigració de repobladors catalans, que ha documentat quantitativament i arreu del regne de València. El mateix ha fet amb els pobladors aragonesos, a fi de comparar-los amb els catalans, amb els occitans, navarresos i castellans.

Al nord del País Valencià ha triat dos models de poblament: Castelló de la Plana per als pobles catalanoparlants i Alpont, als Serrans, per als castellanoparlants. Pel que fa a Castelló ha pogut disposar de la nòmina completa de veïns als cent cinquanta anys de la conquesta i nòmnes més reduïdes d'entre 1239 i 1282, amb un total de 49 noms, el 90% dels quals és de Catalunya, amb diferents orígens comarcals, cosa que l'autor està interessat a aclarir per tal de poder relacionar aquest origen concret amb la varietat dialectal del català que haurien portat a València, l'oriental o l'occidental; de la primera meitat del segle XIV ha pogut utilitzar una altra llista de la primera meitat del segle XIV amb 101 noms, i una del 1398 amb 848 noms; tots aquests cognoms són estudiats, amb els exemples en nota, segons els paràmetres de topònims, noms d'oficis, noms de persona, malnoms etc.; en totes tres ocasions i en tots els paràmetres usats hi ha predomini de l'origen català clar. En conclusió, l'autor estima que el 75% dels cognoms de Castelló són de procedència catalana, mentre que els d'origen aragonès estarien al voltant de 12% la resta podria ésser indistintament dels dos orígens. Per a l'estudi de l'antroponímia d'Alpont utilitza una llista de 1396 que dona una gran majoria als cognoms d'origen aragonès.

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

A part d'aquests dos models, l'autor analitza molts altres casos, un o dos per comarca, amb mètode idèntic. A cada comarca o grup de comarques fa, a més, una breu introducció per comentar el procés de conquesta, la permanència o no de les comunitats islàmiques i aspectes generals de la història viscuda després de la conquesta. A les comarques septentrionals, dels Ports de Morella i el Maestrat estudia els pobladors de Morella i els de Sant Mateu. El cas de Morella és interessant perquè, malgrat que el lloc fou conquerit per un noble aragonès, s'hi observa un predomini de població d'origen català des del primer moment, predomini que s'amplia al llarg del període estudiat. De la Plana de Castelló, estudia Borriana i Onda, a més de Castelló, ja analitzada abans com a model. L'estudi del poblament d'aquesta comarca és molt interessant quedà buida de musulmans, a causa de la resistència de Borriana. Els beneficiaris de les terres i de les cases foren la noblesa i els consells municipals d'Aragó, que havia participat gairebé exclusivament en aquesta fase de la conquesta i per tant, els primers reculls de noms indiquen una presència aragonesa, bé que també ja hi ha catalans; però aquests aragonesos conqueridors no s'hi quedaren o resultaren diluïts en l'abundant immigració catalana que començà a arribar a aquestes comarques veïnes de Tortosa. Des de la fi del segle XIII, la presència catalana es féu aclaparadora. Onda, malgrat la població majoritària catalana, és el lloc on la procedència aragonesa és més important perquè la vila es troba prop del límit castellanoparlant, bé que fou i és catalanoparlant. En el Camp de Morvedre també s'hi observa una majoria de població d'origen català.

A la ciutat de València i a l'Horta s'hi quedà poca població musulmana. La població cristiana, diu Guinot, hi arribà força nombrosa, pel prestigi de la capital i la riquesa de l'horta que l'envoltava. En el primer repoblament de la ciutat hi hagué un lleuger predomini de la població d'origen català sobre la d'origen aragonès, situació que evolucionà després cap a una majoria d'origen català, visible especialment en el patriciat urbà, la burgesia i la gent d'ofici, mentre que l'autor creu que un examen dels sectors menys afavorits donaria una proporció més alta de pobladors d'origen aragonès, que haurien arribat després i per tant llur situació social hauria estat menys bona. A l'Horta nord, Guinot estudia els casos de Puçol, Meliana i Montcada. Puçol és un cas remarcable perquè, malgrat que el senyor era aragonès, gairebé tots els pobladors foren catalans, mentre que Meliana, que fou donada als homes de Barcelona en el moment de la conquesta, també rebé pobladors aragonesos, malgrat que hi predominaren els catalans. Com en altres casos, la població inicial degué canviar força a causa de l'arribada de nous pobladors i de la mobilitat dels preexistents. Montcada conegué diverses repoblacions, amb colons de Tremp i de Calataiud, però finalment s'imposà la repoblació feta pels Templers, que li donà fesomia catalana. A l'Horta Sud, al sud del Túria, Guinot analitza els casos de Torrent, Quart de Poblet i Russafa. A Torrent hi hagué una majoria de població catalana, matitsada després per una forta immigració aragonesa, doncs, havia fet canviar la relació entre tots dos orígens. Als altres llocs també s'hi produí majoria de pobladors d'origen català, bé que la presència de pobladors d'origen aragonès hi fou notable.

A les comarques de Ribera Alta i Ribera Baixa, Guinot considera els casos d'Alzira i de Sueca. El primer és molt interessant perquè el primer recull de noms de la dècada de 1240 mostra una clara majoria de noms d'origen aragonès i navarrès respecte als catalans, però posteriorment moltes d'aquestes persones marxaren perquè eren beneficiaris de terres i no veritables repobladors. Els reculls de noms de la segona meitat del segle XIII i del segle XIV mostren un augment de la població d'origen català, que a finals de segle assolí el 60%, mentre que només el 25% era d'origen aragonès, navarrès o castellà. A Sueca, en canvi hi hagué sempre majoria catalana.

Al sud del Xúquer, Gandia és el lloc triat com a representatiu de la comarca de la

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

Safor; era un lloc de nova fundació i inicialment hi hagué un equilibri entre beneficiaris catalans i aragonesos, però aquest equilibri es trencà a favor de la població d'origen català ja a la segona meitat del segle XIII, majoria confirmada a les nòmnes de veïns del segle XIV. Dènia representa en l'estudi la comarca de la Marina Alta, comarca que rebé un repoblament cristià tardà. A la fi del segle XIV hi havia majoria àmplia de població d'origen català. La comarca de la Marina Baixa tingué també majoria de població cristiana des del Repartiment, bé que també n'hi hagué de procedència aragonesa. Xàtiva, la segona ciutat del regne, tingué des del moment del Repartiment, una majoria de beneficiaris d'origen català, però l'autor assenyala la presència d'altres d'origen aragonès i una major presència de cognoms navarresos i castellans per una banda i d'occitans per l'altra del que era habitual en els altres llocs estudiats. Com en altres casos no es pot confondre, però, beneficiaris amb pobladors reals i, en aquesta ocasió cal esperar al 1421 per tenir una nòmina del morabatí que recull els veïns reals; entre 1.543 cognoms, el 60% és d'origen català i el 30% d'origen aragonès; l'autor assenyala que els d'origen català gaudien d'una posició social millor, segurament perquè s'havien establert al lloc des de més antic. De la mateixa comarca examina encara el cas de Castelló de la Ribera on també els cognoms d'origen català predominaven.

A la Vall d'Albaida, Guinot estudia els casos de les viles d'Albaida i Ontinyent. Albaida, com altres llocs comentats abans, tingué majoria de beneficiaris aragonesos en el moment del repartiment però no degueren ésser repobladors perquè entre 1291 i 1329 ja s'havia produït un capgirament de la situació i un predomini de la població d'origen català, predomini que quedà confirmat en els llistats posteriors. A Ontinyent hi ha majoria d'origen català des del repartiment, bé que hi hagué, també una notable presència aragonesa. A la comarca de l'Alcoià, repoblada tardanament, com la del Comtat, l'autor ha seleccionat Alcoi, on registra una important presència de pobladors d'origen català, bé que, mentre que els aragonesos-navarresos representaven, a començaments del segle XIV, un 12'5%. A Cocentaina, hi hagué, segons Guinot aportacions de població variades: un primer grup de pobladors rossellonesos el 1248 i un altra d'aragonesos-navarresos el 1249. Els reculls de població posterior indiquen una majoria de població de procedència catalana ja en el segle XIII, amb un 29% d'origen aragonès, castellà o navarrès. Un altre recull de noms de 1396 situa la proporció entre cognoms d'origen català i aragonès en una relació de 2 a 1.

A la governació d'Oriola, de repoblament cristià inicial dèbil, Guinot analitza els casos d'Alacant, Elx i Oriola. Per a Alacant no ha pogut comptar amb una llista completa de veïns fins al 1421; la nòmina del morabatí indica 293 veïns cristians, la meitat d'origen català, un terç castellà i aragonès i la resta d'origen indistint. Segons Guinot, el primer repoblament castellà no tingué gaire incidència, però caldria afegir que aquest primer repoblament castellà ja havia quedat aigualit pel segon repoblament, efectuat per Jaume I, quan conquerí el territori per a Castella; llavors ja s'hi establí població d'origen català en proporció important, com es pot veure per la documentació anterior i immediatament posterior a la intervenció de Jaume II. A Elx, Guinot ha trobat a la fi del segle XIV un 53% mínim de noms d'origen català i 37% de l'Àmbit castellanoparlant. Per a Oriola, Guinot ha utilitzat les dades dels darrers repartiments de 1300-1314 i hi ha trobat, dins dels 1.173 homes i dones beneficiaris, un 58% de cognoms d'àmbit català, 29% d'aragonès-castellà i la resta d'indistints. Analitzant la gent que ocupà càrrecs en el consell durant cinquanta anys ha pogut concretar que dos terços eren d'origen català i una quarta part castellà. Aquesta part de l'estudi de Guinot acaba amb un anàlisi de la població de la franja aragonesa del País Valencià: l'Alt Palància, l'Alt Millars i els Serrans, que històricament han parlat castellà. Pel que fa a la Foia de Bunyol, la Canal de Navarrès i la Vall d'Aiora, la població fou majoritàriament musulmana fins a l'expulsió dels moriscos de 1609.

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002).- ISSN 0066-5061.

També molts dels nuclis cristians de l'Alt Palància, Alt Millars i Serrans, foren de repoblament tardà, posterior a la guerra amb Castella de mitjan segle XIV, amb la circumstància interessant que una bona part d'aquest territori ni tan sols fou conquerit, perquè quedà compresa en els tractes amb Abu Said. Comenta els casos de Xèrica i de Sogorb. Xèrica fou repoblada per gent de Terol, però comptà amb una petita minoria catalana, que representava el 3'5% a mitjan segle XIV. A Sogorb, repoblada inicialment per gent de Daroca, hi havia també una certa presència catalana, que representava un 12% en el segle XIII. A Xulilla i Villar del Arzobispo (l'antic Vilar de Benaduf), que pertanyien a l'arquebisbe de València, el qual n'expulsà els sarraïns el 1341, hi hagué a final del segle XIV majoria d'origen aragonès, però amb una presència de pobladors d'origen català força notable, el 19%. L'autor dedica un darrer capítol a l'estudi dels orígens del valencià i recapitula el que ha estat demostrat prèviament, és a dir, que ni els musulmans ni els mossàrabs foren els primers parlants del valencià perquè ja no hi quedava a València cap mossàrab en el moment de la conquesta i perquè els musulmans només parlaven el dialecte àrab de Xarq al-Andalus. Després de la conquesta de Jaume I, que creà el regne de València l'any 1240, colons cristians vingueren a poblar el territori, desplaçant els anteriors habitants i ocupant llurs terres; aquests colons portaren al territori una nova organització política i econòmica i noves llengües, el català i el castellà (o potser seria millor dir l'aragonès-castellà). Guinot insisteix novament en el fet que no hi ha un sol lloc al regne de València on no es puguin trobar persones d'origen català i d'origen aragonès; no es pot parlar, doncs, del caràcter dual del país des del punt de vista territorial i no és cert que unes comarques fossin poblades només per catalans i altres només per aragonesos; assenyala també que en tots els casos, entre tots dos orígens superaven sempre les tres quartes parts de la població; la presència de gent originària de Castella, de Navarra i d'Occitània fou molt minoritària. La proporció entre catalans i aragonesos a cada lloc, més del 50% dels uns o dels altres, és la que decantà, com ja hem dit, que la llengua de la població fos finalment el valencià o l'aragonès en temps medievals i en els moderns. Afirma que totes les comarques catalanes figuren en la procedència dels repobladors, però foren especialment les centrals les que donaren un nombre més gran d'immigrants: Solsonès, Anoia, Bages, Penedès, Conca de Barberà, Alt i Baix Camp etc. Potser fins i tot aquesta proporció fou més alta del que Guinot creu, perquè aquestes comarques ja havien rebut emigració de l'est i del nord de Catalunya i per tant alguns cognoms formats per topònims catalans orientals podien pertànyer a gent ja establerta a comarques de la Catalunya nova. Recapitula la presència majoritària de catalans o aragonesos a les diferents comarques estudiades en els dos capítols precedents per concloure: "allà on hi hagué majoria de repobladors catalans als segles XIII i XIV, allà trobem que s'hi parla valencià des dels segles medievals, i, en els pocs casos en què hem comprovat que hi hagué majoria de repobladors aragonesos, s'hi parlà castellà des dels temps medievals". El que va passar a València fou una extensió de la llengua com havia passat abans a Lleida i a Tortosa en el s. XII i a Mallorca en el XIII. Afegeix encara que en el s. XIV la població s'havia homogeneïtzat i, en els llocs de predomini català, tant el que es deia Pereç com el que es deia Ribelles parlaven ja el català de València.

Guinot comenta encara alguns aspectes lingüístics: l'adscripció del valencià al català occidental i la influència de l'aragonès en la conformació del valencià. Assenyala que cal tenir present que a la zona nord d'Aragó es parlava aragonès, molt més proper al català que el castellà introduït a la zona de Saragossa pels repobladors de la Rioja, navarresos i castellans. Comenta la discussió sobre si la diferenciació entre català oriental i occidental ja era perceptible en els segles XIII i XIV o bé es produí en el XVI i s'adhereix a la tesi d'A. Ferrando, que estableix diferències fonètiques, morfosintàctiques i lèxiques entre el català oriental i

"Anuario de Estudios Medievales", 32/2 (2002). - ISSN 0066-5061.

l'occidental des del s. XIII. Estableix el panorama lingüístic tant dels territoris que enviaren immigrants al País Valencià com de les diverses modalitats del valencià segons comarques. A causa del contacte de llengües que es produí a València hi hagué influències sobre el català portat pels repobladors catalans i creu possible una influència del parlar aragonès-castellà en l'"apitxat" de València i l'Horta.

Guinot acaba el seu estudi recordant que, si hi hagué una dualitat a terres valencianes, no fou entre aragonesos i catalans sinó entre cristians i musulmans. L'obra compta encara amb un gran nombre d'apèndixs: la Bibliografia, una mostra de documents locals de Tortosa i d'Alcoi, en català del segle XIII, per tal que es puguin fer comparacions. Una altra mostra en castellà de Terol i de Sogorb, també del segle XIII i ua tercera mostra en català i en aragonès dels següents llocs: Tàrrega, Montsó i Jaca, igualment del segle XIII. Segueixen uns quadres-taula amb l'índex de procedències dels pobladors per comarques i llocs estudiats, per tal de facilitar una consulta ràpida i, encara dins del primer volum un índex general de cognoms localitzats en el País Valencià amb les dates en què es troben documentats i els llocs.

El segon volum de l'obra està dedicat íntegrament a llistes d'antropònims. Les primeres són les llistes mostra dels països de procedència dels repobladors que arribaren a València. Hi ha una nòmina comparada dels veïns de Vic i del Solsonès en el segle XIII, d'una banda, i de l'altra la nòmina de Daroca. Una segona llista comparada correspon als veïns de Lleida i de Cervera a mitjan segle XIV i de Terol a finals del mateix segle. Hi ha a més nòmimes dels veïns del Rosselló i de Sant Feliu de Guíxols, totes dues del segle XIV, una d'Uldecona de la fi del segle XV; una de Jaca i una altra d'Osca del segle XIII, una de Montpeller també del XIII i una altra de la vall d'Ossau (Gascunya) en el segle XIV. També hi han estat incloses dues nòmimes de sarraïns, una parcial dels musulmans de València expulsats per Jaume I (1238) i una altra dels que habitaven en el raval d'Onda i a les alqueries d'Artesa i Tales l'any 1379, a més de les tres nòmimes usades per a l'estudi del model de repoblació en lloc catalanoparlant, Castelló i una del model de repoblació en lloc castellanoparlant, corresponent a Alpont. La resta de les nòmimes, fins a la número 123, corresponen a les diverses comarques i llocs estudiats. Dins de cada nòmina els noms han estat ordenats alfabèticament per tal de facilitar les consultes i, si és possible, especialment en cas de topònims, s'indica la comarca o comarques on es troba el topònim. A cada llista s'indica també la font.

En conclusió podem dir que el llibre d'Enric Guinot és excel·lent, que aconsegueix satisfactòriament els objectius que s'havia proposat de donar resposta a les preguntes que es fan els valencians sobre la seva història i que li haurien d'agrair per l'extraordinari esforç que ha realitzat per aplegar dades, raonar-les i desfer males interpretacions. No cal dir que als catalans també ens és molt útil per a comprendre la nostra pròpia història i que ens impressiona l'esforç repoblador que va fer el Principat en el segle XIII, esforç que hagué de repercutir necessàriament en diverses qüestions internes. Per a tots els historiadors és un llibre indispensable per a comprendre com es desenvolupà el poblament del País Valencià i és d'una riquesa extraordinària per als estudiosos locals. Serà igualment de gran utilitat per als especialistes en antroponímia. Cal, doncs felicitar cordialment a l'autor per la finalització i publicació d'aquesta obra.

MARIA TERESA FERRER MALLOL
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona